

ПОСИЛАННЯ

1. Окіншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII–XVIII вв., Частина 1–2 / Л. Окіншевич. – К.: Друкарня Всеукраїнської академії наук, 1929–1930. – 184 с., 352 с.
2. Горобець В. «Волимо царя східного...» Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава / В. Горобець. – К.: Критика, 2007. – 464 с.
3. Чухліб Т. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648–1714 рр. / Т. Чухліб. – К.: Арістей, 2005. – 640 с.
4. Соловьев С.М. История России с древнейших времен / С.М. Соловьев – Кн. 3, Том XI–XV. – СПб.: Издательство Товарищества «Общественная польза». – 1580 с.
5. Перова О.А. Дипломатическая деятельность А.С. Матвеева и формирование внешнеполитического курса России третьей четверти XVII века: дис. канд.: 07.00.02 / Перова Ольга Алексеевна – Екатеринбург, 2000. – 379 с.
6. Алмазов А. Российские воеводы в Гетманщине во второй половине XVII века: степень изученности темы и нерешенные проблемы / А. Алмазов // Исторический вестник, 2016, Том 16 (163). – М.: Руниверс, 2016. – 248 с.
7. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках / А. Яковлів. – Варшава, 1934. – 182 с.
8. Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687). – Київ-Львів: НТШ, 2004. – 1120 с.
9. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб., 1872. – Т. 7. – 412 с.
10. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России. – СПб., 1875. – Т. 8. – 420 с.
11. Літопис Самовидця. [Видання підгот. Я.І. Дзира.] – К.: «Наукова думка», 1971. – 208 с.
12. Флоря Б. Внешнеполитическая программа А.Л. Ордина-Нащокина и попытки ее осуществления / Б. Флоря. – М.: «Индрик», 2013. – 448 с.

Мамалага В.В. Глуховские статьи гетмана Д. Игнатовича – выдающийся успех украинской дипломатии

В статье рассмотрены и проанализированы переговоры между гетманским правительством Д. Игнатовича и московским царем, которые предшествовали Глуховской раде 3–6 марта 1669 г., а также дипломатическая борьба во время ее работы. Предложено определение места Глуховских статей в истории Украины.

Ключевые слова: Глуховская рада, Глуховские статьи, Д. Игнатович, украинско-московские отношения, казаческая дипломатия, 1668 г., 1669 г.

Mamalaha V.V. Hlukhiv articles by hetman D. Ihnatovych – outstanding success of Ukrainian diplomacy

The article attempts to analyze the negotiations between the hetman's government of D. Ihnatovych and the Tsar of Moscow, which preceded the Hlukhiv Rada on March 3–6, 1669, as well as the diplomatic struggle during its work. It is also proposed to determine the place of the Hlukhiv articles in the history of Ukraine.

Keywords: Hlukhivska Rada, Hlukhiv articles, D. Ihnatovych, Ukrainian-Moscow relations, Cossack diplomacy, 1668, 1669.

26.03.2019 р.

УДК 94(477)327«1669»

В.І. Белаішов

**ГЛУХІВСЬКІ СТАТТІ,
ПРИЙНЯТІ У БЕРЕЗНІ 1669 РОКУ**

При написанні статті автор поставив мету вивчення повного змісту, визначення місця і ролі та значущості Глухівських статей у відновленні української автономної державності в українсько-російських відносинах.

Для досягнення мети було визначено і опрацьовано найбільш оптимальний текст статей. Об'єктом дослідження стали самі статті, безпосередньо умови їх прийняття, склад учасників великої Глухівської ради, перебіг обговорення і прийняття рішень, предметом – найбільш важливі статті, які відновили українські права і вольності відповідно до статей гетьмана Б. Хмельницького.

Ключові слова: Глухівські статті, умови прийняття, українські права і вольності, гетьмани, воеводи, податки, пільги, платня, переступ, охотницький полк.

На сьогодні взаємовідносини між Україною і Російською Федерацією є дуже напруженими. Такими ж вони були і 350 років тому.

Правобережна Україна з меншою частиною лівобережних полків на чолі з гетьманом П. Дорошенком продовжувала вести боротьбу з Московською державою при підтримці Туреччини, Лівобережна Україна на чолі з сіверським гетьманом Д. Многогрішним (мав ще одне прізвище Д. Ігнатович) [5, с. 8] вимушена була перейти на бік Московської держави.

За традицією, яка склалась у взаємовідносинах між новообраними гетьманами України і царями Московської держави, необхідно було укласти новий договір у вигляді статей. Його уклали у сотенному місті Глухові Ніжинського полку на березневій раді, учасниками якої були представники української старшини і українського міщанства [1, с. 91–94; 6, с. 372]. Прийняті рішення були скріплені їх підписами і одержали назву «Глухівські статті».

Рада розпочалася 3 (13 березня), закінчилася 6 (16 березня) 1669 року. Місцем її проведення став двір будинку, в якому зупинився головний представник російської сторони – боярин, князь Г.Г. Ромодановський, котрий прибув до Глухова 1 березня [6, с. 372] разом зі стольником А. Матвієвим і дяком Богдановим. Їх супроводжувала велика кількість російського війська [7, с. 135] з метою недопущення невдоволення українців на раді.

Окрім сіверського гетьмана Д. Многогрішного і генеральної старшини, до Глухова прибули чернігівський наказний полковник І. Самойлович, ніжинський полковник П. Уманець, стародубський полковник П. Рославченко, переяславський наказний полковник І. Єфименко, київський полковник К. Солонина, прилуцький наказний полковник Я. Єфимов, кошовий піхотного полку Л. Савенко, комонний (кінний) і піхотний полковники М. Кияшко і Барило та інша старшина від цих полків. З ними прибули ніжинські, чернігівські, переяславські, стародубські, новгород-сіверські, погарські, почепські, коропські і кролевецькі міщани. На початку ради у відповідності до українських прав і вольностей гетьманом вдруге було обрано Д. Многогрішного (Ігнатовича) (Рис. 1).

У літописі Самійла Величка (Т. 2, К.: Дніпро, 1991), перекладеного з російської мови за найдавнішою публікацією в книзі С. Величко «Летопись событий в Юго-Западной России в XVII в.» (Т. II, К., 1851. С. 180–222) і звіреного за виданням Д. Бантиш-Каменського «Источники Малороссийской истории» (Ч. 1, М., 1858, С. 214–230) та за Повним зібранням законів Російської імперії (Т. 1, СПб, 1830) у договорі нараховується 29 пунктів.

Структура кожної статті, у переважній більшості, складається з двох частин: перша являє собою чолобитні до російського царя, друга відображає його волю (відповідь) на чолобитні.

Найбільш важливою для українців лівого боку Дніпра була стаття 2 «Про права та вольності», якими вони володіли за часів гетьмана Б. Хмельницького, бо попередніми статтями, особливо «Московськими» 1665 року, підписаними гетьманом І. Брюховецьким, вони були суттєво обмежені і ставили в принизливе становище українську старшину відносно царських воевод, які перебрали на себе податкові і судові функції в українських містах. Цією статтею права української старшини і козаків були повернуті, а царем надавалися гарантії їх збереження [1, с. 95].

Не менш важливе значення для українців мала третя стаття «Про українські прибутки і про воевод, що мають бути в Україні для оборони». При обговоренні вона набула проблемного характеру, адже українська сторона виступала проти розміщення воевод у важливих українських містах. Князь Г.Г. Ромодановський наполягав на їх знаходженні, гетьман Д. Многогрішний і особливо чернігівський архієпископ Лазар Баранович (Рис. 2) – на виведенні російських гарнізонів. В результаті переговорів сторони дійшли компромісного рішення: відтепер царські гарнізони мали право перебувати тільки в Києві, Переяславі, Чернігові, Ніжині та Острі [1, с. 95; 2, с. 179].

Воеводам заборонялося втручатися у справи місцевого самоуправління і судочинства, збір податків (прибутків) до царської казни покладался на гетьмана і його вірних людей. У випадку порушення російськими ратними людьми прав українців, справи повинні були чинитися в судах з участю виборних із знатних, добрих і розумних українських жителів.

Четвертою статтею «Про казну, що має бути плата реєстровому війську» встановлювався реєстр козаків у 30 тис. чоловік і платня українському війську. Гетьману виплачувалось 1000 золотих червоних на рік, обозному й військовому писареві – по 1000 польських золотих, на хорунжого сотницького припадало 30 золотих, на бунчукового гетьманського – 100 золотих, на полковників – по 100 ефимків, на осавулів полкових – по 200 золотих, на сотників – по 100 золотих, козакам – по 30 польських золотих [1, с. 95]. На військо Запорізьке мали бути побори з усіляких маєтностей, окрім монастирів та архієпископських підданих.

Цією ж статтею містам, розореним російським військом під час повстання І. Брюховецького, надавалися пільги щодо поборів: Переяславу, Ніжину, Любечу, Воронежу, Кролевцю,

Рис. 1. Гетьман Дем'ян Многогрішний (Ігнатович)

іншим – на 9 років; Чернігову, Остру – на 7 років; містам, містечкам та селам – на 3 роки [1, с. 95; 3, с. 30].

Сьома стаття покладала на царську волю питання віддачі Києва полякам, дев'ятою встановлювалась річна кількість послів до Москви і кількість супроводжуючих їх осіб (два чи три послі на рік; коли три особи значні будуть, то вони будуть мати по три чоловіка людей).

Стаття 11 підтверджувала обрання гетьмана після його смерті за козацьким правом. 12-ю було відмовлено українцям приймати від навколишніх государів листи і від себе до них писати [1, с. 100; 3, с. 32].

П'ятнадцята стаття повертала право козакам одружуватись на міщанських дочках і купувати у міщан землю та будинки. 17-ю було дозволено на переговорах, що стосуються Запорозького війська, бути присутнім козацьким посланцям [1, с. 102]. На раді визначили й прізвища майбутніх послів.

Наступна 18-а стаття забороняла гетьману спілкування з будь-якими государями, в 20-й наголошувалось, що при здійсненні гетьманом якогось переступу, окрім зради, без указу царя його не знімати, а тільки після проведення слідства [1, с. 103–104].

Стаття 22 наказувала за посвари в містах від будь-кого із жителів гамувати й карати їх, а стаття 23 передбачала створення охотницького тисячного полку з реєстрових козаків для вгамування свавілля мужиків, будників і винокурів [1, с. 104; 3, с. 34].

25-й пункт договору дозволяв після смерті козака володіти його ґрунтами дружині і його спадкоємцям, звільняв її від обтяжень всілякою старшиною, військовими постоями та підводами.

27-ю статтею дозволялося повернення гармат, які забрали царські воеводи, окрім тих, які взяті у поляків [1, с. 106].

У останній 29-й статті було вирішено писати до геть-

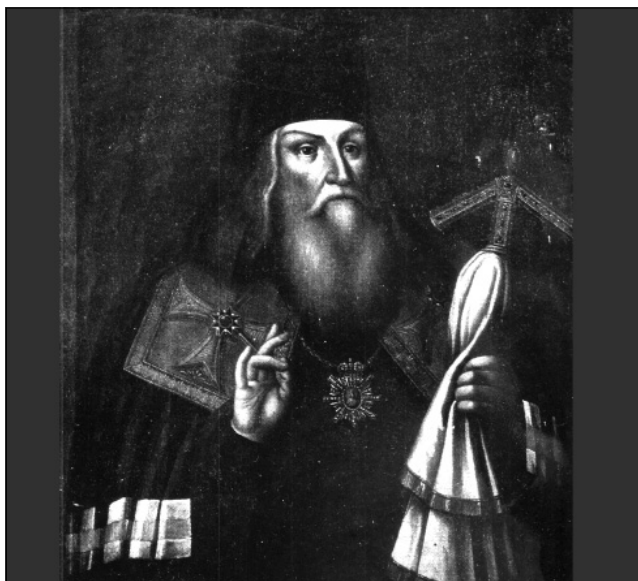

Рис. 2. Архієпископ Чернігівський і Новгород-Сіверський Лазар Баранович

мана П. Дорошенка в Чигирин, щоб він жив у злагоді з гетьманом Д. Многогрішним, а коли буде наступати сила кримського хана, то міцно й нерушимо стояти супроти тієї сили у з'єднанні.

До Глухівських статей після обговорення і прийняття «приклали руки» 140 осіб на чолі з гетьманом Дем'яном Многогрішним (Ігнатовичем), архієпископом Лазарем Барановичем, в тому числі з глухівським сотником Яковом Журахівським, глухівськими вйтом Федором Яковлевим і бурмистром Андрієм [4, с. 306–311].

Іншими пунктами статей проголошувалась царська амністія учасникам повстання 1668 року, в усі полки посилались грамоти про милість царя, підтверджувалось обдарування дворянською честю, маєтностями і млинами за заслуги перед царем, охорона козацьких дворів «і щоб не брано в козаків в підвід», учинялась у містах пошта, заборонялося тримати в українських містах і селах біглих російських людей, дозволялося повернення українських людей в колишні свої міста, вказувалося на звільнення й повернення російських воевод і ратних людей, які були захоплені у полон П. Дорошенком, заборонялася незаконна прикордонна торгівля в російських містах вином і тютюном з боку українських міщан, викладалось прохання про швидке посилення російського війська на допомогу проти татарських й задніпровських козацьких військ.

До Глухівських статей також додавались обговорені на раді 12 статей за чолобитною ніжинських та київських міщан про їх вкрай важке становище [1, с. 102–113]. Цими статтями їм надавалась доволі велика кількість пільг.

Після підписання статей 6(16) березня, всі учасники ради направились на площу перед соборною церквою, де Г.Г. Ромодановський знову запитав, кого вони хочуть в гетьмани. І знову слідувало одноголосне підтвердження: Дем'яна Многогрішного [6, с. 375]! Завершивши вибори і передачу атрибутів та документів влади, всі піш-

ли до церкви для складання присяги.

8 березня було роздане царське жалування: гетьман одержав два сорока соболів, по 100 рублів сорок; старшини одержали по дві пари, кращі люди в полках – по три, інші – по соболю. Лазарю Барановичу прислали два сорока: один у 100, другий – у 50 рублів.

Таким чином, Глухівські статті повертали українські права і вольності (окрім галузі міжнародних відносин), відновлювали повновладні функції козацького правління в межах української автономії, скасовували принизливе становище української старшини відносно російської адміністрації, врегульовували важливі сторони українсько-російських відносин, включно з жителями українсько-російського прикордоння.

ПОСИЛАННЯ

1. Величко С. Літопис / С. Величко. – Т. 2. – К.: Дніпро, 1991. – 640 с.
2. «Глухівські статті», ухвалені царським урядом при обранні на гетьманство Д. Многогрішного (6 березня 1669 р.) // Хрестоматія з історії держави і права України; за ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре. 1997. – С. 179–183.
3. Гетьманщина мовою документів і матеріалів другої половини XVII–XVIII ст. Хрестоматія-посібник / укл. В.І. Белашов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. – 184 с.
4. Глухівські статті; переклав В. Шевчук // Україна: антологія пам'яток державотворення X–XX ст. – Т. 3. – К.: Основи, 2008. – С. 306–336.
5. Мицик Ю.А., Горобець В.М., Хижняк З.І., Многогрішний (Ігнатович), Дем'ян Гнатович / Ю.А. Мицик, В.М. Горобець, З.І. Хижняк // Енциклопедія історії України. – Т. 7. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 8–9.
6. Соловьев С.М. История России с древнейших времен / С.М. Соловьев. – Кн. VI. – Т. 12. – М.: Мысль, 1991. – 671 с.
7. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVI–XVIII віках. Глухівський договір гетьмана Д. Многогрішного р. 1669 / А. Яковлів // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 134–146.

Белашов В.І. Глуховские статьи, приняты в марте 1669 года

При написании статьи автор поставил перед собой цель изучения полного содержания, определения места, роли и значения Глуховских статей в восстановлении украинской автономной государственности и в украинско-росийских отношениях.

Для достижения цели был определен и изучен наиболее оптимальный текст статей, который используется современными исследователями. Объектом исследования стали собственно статьи и непосредственно условия их принятия, состав участников Глуховской рады, процесс обсуждения и принятия решений, предметом – наиболее важные статьи, которые восстановили украинские права и вольности в соответствии со статьями гетмана Б. Хмельницкого.

Ключевые слова: Глуховские статьи, условие принятия, украинские права и вольности, гетманы, воеводы, подати, льготы, плата, переступ, охотнический полк.

Bielashov V.I. Hlukhiv articles, adopted in March 1669

When writing the article, the author set himself the goal of studying the full content, determining the place, role and significance of the Hlukhiv articles in restoring Ukrainian autonomous statehood and in Ukrainian-Russian relations.

To achieve the goal, the most optimal text of the articles, which is used by modern researchers, was determined and studied. The object of the research was the articles themselves and the conditions for their adoption themselves, the composition of the participants of the Hlukhiv Rada, the process of discussion and decision making. The subject is the most important articles that restored Ukrainian rights and liberties in accordance with the articles of Hetman B. Khmelnytsky.

Key words: Hlukhiv articles, condition of adoption, Ukrainian rights and liberties, hetmans, voivods, taxes, benefits, fees, crossing, hunting regiment.

22.02.2019 р.

